Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 290 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G‘afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda 20
Muxiddin Kalonov

"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li

Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 125
Abirkulova Sohibjamol

Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan) 130
Bakhrom Nomazov

Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy............142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli

O‘zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli 148
Eshmirzayev Faruddin Ilxomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta’mirlash xarajatlarini tahlil qilish 155
G‘afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug‘ofur o‘g‘li, Narzullayev Nodirbek Aziz o‘g‘li

Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks 160
Juraev K. T.

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish 164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda soliqlarning roli va ahamiyati............169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o‘g‘li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa’dulla Namozovich

O‘zbekistonda “yashil” iqtisodiyotga o‘tishning joriy holati tahlili............175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna

Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish..181
Raxmatov Akmal Anvar o‘g‘li

The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan)............187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna

Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug‘urtalash tizimi............192
Sabirova Asal Shuhratovna

Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region............196
Shakhzod Zokhidov

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish 202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna

Yangi O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari............207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich

Temir yo‘l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo‘llari 211
Nasimov Shavkat Vasiyevich

O‘zbekistonda banklararo raqobat............219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna

O‘zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta’minlashni takomillashtirish............225
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari 229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati............233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to‘g‘risida hisobot tuzishning bosqichlari......237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari......241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

Tog‘ turizmini rivojlantirish manfaatlari yo‘lida investitsiya resurslarini to‘plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari......245
Xidirov Alimardon Dagarovich

The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English......248
Nilufar Turdiyeva

Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati......252
Suleymanov Farrux Raximjon o‘g‘li

Qishloq xo‘jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o‘zgarishlar dinamikasi......256
G. Sh. Qo‘ldosheva, A. J. Toshboyev

Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации......260
Каюмова Паризода

Temir yo‘l transportida yo‘lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...266
G. I. Abdulxamidova

Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива......272
Shahzad Zokhidov

Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise......275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich

Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан......282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи

RESPUBLIKAMIZDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti v.b.

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning vujudga kelishi, jahon iqtisodiyoti va jamiyat hayotida raqamli texnologiyalarning ahamiyati, raqamli iqtisodiyotning afzallik va kamchiliklari tahlil qilingan hamda mavjud muammolarni bartaraf orqali respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, yangi iqtisodiyot konsepsiyasi, raqamli texnologiyalar, raqamli integratsiya va transformatsiya, elektron tijorat, taraqqiyot.

Abstract: This article analyzes the emergence of the digital economy, the importance of digital technologies in the world economy and society, the advantages and disadvantages of the digital economy, and comments on the development of the digital economy in our republic by eliminating existing problems.

Key words: digital economy, new economy concept, digital technologies, digital integration and transformation, e-commerce, development.

Аннотация: В данной статье анализируется возникновение цифровой экономики, значение цифровых технологий в мировой экономике и обществе, преимущества и недостатки цифровой экономики, а также комментируются вопросы развития цифровой экономики в нашей республике путем устранения существующих проблем.

Ключевые слова: цифровая экономика, концепция новой экономики, цифровые технологии, цифровая интеграция и трансформация, электронная коммерция, развитие.

KIRISH

Bugungi kunda globllashuv jarayoni jadallashib, mamlakatlar o‘rtasidagi integratsion jarayonlar tobora shiddatli tus olayotgan davrda iqtisodiyotning barcha soha va tarmoqlarida hamda insonlar hayotida raqamli texnologiyalarning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu jarayon esa jamiyatlarning an’anaviy iqtisodiy modellardan yangi iqtisodiy konsepsiyaga, ya’ni raqamli iqtisodiyotga o‘tayotganligini asoslaydi. Shu nuqtai nazardan aytib o‘tishimiz mumkinki, so‘ngi vaqtlarda “raqamli iqtisodiyot” tushunchasi juda ko‘p qo‘llaniluvchi kategoriyalardan biriga aylanib bormoqda. Buning asosiy sababi esa raqamli iqtisodiyot mamlakatlar taraqqiyotidagi va jamiyatlar hayotidagi ahamiyatining ortib borayotganligi bilan bog‘liqdir. Shu o‘rinda raqamli iqtisodiyot tushunchaning vujudga kelishiga to‘xtalib o‘tsak. Raqamli iqtisodiyot atamasi ilk bor 1990-yillarda amerikalik olimlar tomonidan qo‘llanilgan.

Umuman olganda raqamli iqtisodiyot - bu xo‘jalik faoliyatini yuritish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayoni asosini raqamlar ko‘rinshidagi ma’lumotlar tashkil etishini anglatadi. Ya’ni bu katta hajmdagi axborotlarni qayta ishlash va shu qayta ishlash natijasini tahlil qilish yordamida har xil turdagi ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, texnologiyalar, qurilmalar, saqlash, mahsulotlarni yetkazib berish asosida iqtisodiyotga oldingi tizimdan samaraliroq yechimlar tadbiq qilishdir. Boshqacha qilib aytgancha, raqamli iqtisodiyot bu onlayn xizmatlar ko‘rsatish, elektron to‘lovlarni amalga oshirish, online savdo, kraudfanding va boshqa turdagi sohalarni raqamli kompyuter texnologiyalarini rivojlanishi bilan bog‘langan faoliyatdir.

Biznes va ijtimoiy soha faoliyatida rivojlanishning yangi to‘lqini raqamli texnologiyalarning yangi avlodi, ya’ni sun’iy ong, robototexnika, simsiz aloqa texnologiyalari yordamida ro‘y bermoqda. Yangi texnologiyalar barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishga katta hissa qo‘shishi mumkin, ammo biz kutilgan ijobiy natijalarni ololmasligimiz ham mumkin. Agar raqamli texnologiyalarning to‘liq ijtimoiy va iqtisodiy potensialiga erishmoqchi bo‘lsak, kutilmagan oqibatlarga yo‘l qo‘ymagan holda davlatlar o‘rtasidagi samarali va ishonchli hamkorlik aloqalarini shakillantirishimiz lozim.

Bugungi kunda mamlakatimizda ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Xususan, respublikamizda "Raqamli O'zbekiston–2030" dasturining ishlab chiqilganligi va undagi chora-tadbirlarning amalga oshirib kelinayotganligi fikrimizga misol bo'la oladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Raqamli iqtisodiyot tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va nazariy-uslubiy asoslari, iqtisodiyot soha va tarmoqlarida raqamli texnologiyalarda foydalanish, elektron tijorat, xalqaro raqamli integratsiya va transformatsiya jarayonlari bir qator xorijlik hamda mahalliy olimlar tomonidan amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqot ishlarida o'z ifodasini topgan. Xususan, 1995-yil Don Tapskot o'zining "Raqamli iqtisodiyot: tarmoq razvedkasi davridagi va'da va xavf" kitobida iqtisodiyotdagi o'zgarishlar, raqamli texnologiyalarning iqtosodiyot tarmoqlariga ta'siri xususida fikr-mulohazalarini bildirib o'tgan. Amerikalik olim Nikolas Negroponte esa o'zining ilmiy-tadqiqot ishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini intensiv rivojlanishi ortidan eski iqtisodiyotdan yangi iqtisodiyotga o'tishda, qanday o'zgarishlar ro'y berishi mumkinligini tadqiq etgan hamda raqamli iqtisodiyotni zamonaviy va yangi iqtisodiyot ekanligi, uning an'anaviy iqtisodiyotdan farqli jihatlari xususida ilmiy mulohazalar yuritgan.

Rus olimlari S.Nosova, A.Putilov, A.Norkina o'zlarining "Raqamli iqtisodiyot soslari" nomli [4] dasligida raqamli iqtisodiyotning shakillanishi, vujudga kelishi tarixi va uning nazariy asoslari xususida o'rganishlar olib borgan bo'lsa, yana bir rus olimi O.Kolesnichenko "Axborot jamiyati rivojlanishida (Data Science) ma'lumotlar fani" nomli [5] asarida zamonaviy iqtisodiyotda ma'lumotlardan foydalanish va ma'lumotlarni tahlil qilishga oid qarashlarini va ilmiy izlanishlarini keltirib o'tgan. Shuningdek, S.Gulyamov [1], R.Ergashev, S.Xamrayev, O.Abdullayev [2], A.Fattaxov [3], K.Axmedov, R.Ayupov [6] va G.Baltabayeva kabi olimlar tomonidan iqtisodiyotda raqamli texnologiyalarning o'rni, barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda axborot texnologiyalar ahamiyati, blokcheyn texnologiyalar va uning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ahamiyati, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashda raqamli iqtisodiyot kansepsiyasini joriy etish zaruriyatiga oid ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada ilmiy abstraksiya, induksiya, deduksiya, tahlil va sintez usullaridan foydalanilgan holda raqamli iqtisodiyot tushunchasi, uning yuzaga kelish tarixi, raqamli texnologiyalarning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ahamiyati tadqiq etildi, shuningdek, O'zbektonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha mavjud imkoniyatlar va istiqbolli yo'nalishlari o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarini rivojlanishi va tadbiq qilinishi evaziga kundalik hayotimizda juda ko'plab qulayliklar paydo bo'lmoqda. Ushbu fikrimizni elektron tijorat, online banking, online buyurtma qilish va boshqa bir qator raqamli xizmat turlarini misol keltirish orqali asoslashimiz mumkin.

Fikrimizcha raqamli iqtisodiyot – bugungi iqtisodiy resurslar taqchilligi sharoitida raqamli texnologiyalar yordamida ushbu muammolarni bartaraf etish va rusurslardan yanada samarali foydalanishda muhim tizim sifatida xizmat qilishi mumkin. Negaki, har qanday iqtisodiy tizim oldida turgan asosiy muammo bu resurslar taqchilligi bilan bog'liq, raqamli iqtisodiyotda ham asosiy e'tibor ushbu muammoni hal qilishga qaratilmog'i lozim.

Shu o'rinda takidlab o'tish lozimki, iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bu tadbirkorlik faoliyati hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, raqamli iqtisodiyot sharoitida platformaga asoslangan biznes katta ustunlikka ega bo'ladi. Ham vositachi, ham infratuzilma sifatida ular onlayn harakatlar va platforma foydalanuvchilari o'rtasidagi o'zaro aloqalar bilan bog'liq barcha ma'lumotlarni yozib olish va o'chirish imkoniyatiga ega. Raqamli platformalarning o'sishi ularning raqamli ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish qobiliyatiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq, ammo ularning qiziqishlari va xatti-harakatlari daromad olish uchun ushbu ma'lumotlarni qanday qilib tijoratlashtirayotganliklariga bog'liq.

Shu o'rinda raqamli iqtisodiyotning mamlakat va jamiyat uchun ijobiy va salbiy ta'sir etuvchi jahatlariga to'xtalib o'tsak:

Raqamli iqtisodiyotning afzalliklari va imkoniyatlari

Albatta, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, zamonaviy texnologiyalarning hayotimizga tadbiq etilishi har bir inson hayotida ko'plab ijobiy imkoniyatlar berishi mumkin. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi ortidan inson, unga kerakli xizmatdan tezroq foydalanishi, internet orqali o'ziga kerakli mahsulotlarni arzon sotib olish bilan ko'plab pul mablag'larini tejashi mumkin. Masalan, biron bir kitobning elektron ko'rinishda sotib olish Sizga, shu kitobni chop etilgan ko'rinishini sotib olishdan ancha arzonga tushishi mumkin. Yoki bo'lmasam oddiy bir shaxs, ortiqcha harakatlarsiz tadbirkor bo'lishi, uyidan chiqmagan holda onlayn savdo-sotiq bilan shug'ullanishi mumkin.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini boshqa afzalliklari quyidagicha boʻlishi mumkin:

- ishlab chiqarishda mehnat samadorligini oshishi;
- kompaniyalarning raqobatbardoshligini oʻsishi;
- ishlab chiqarishdagi harajatlarning kamayishi;
- yangi ish oʻrinlari yaratilinishi;
- yangi zamonaviy kasblar paydo boʻlishi;
- kambagʻallikni yengish va ijtimoiy tengisizlikni yuqolishi.

Bular albatta raqamli iqtisodiyotning ba'zi ijobiy jihatlari. Lekin, umuan olganda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bizning kundalik hayotimizga koʻplab afzalliklari mavjud. Raqamli iqtisodiyot texnoloyalardan oddiy foydalanuvchiga koʻplab qoʻshimcha imkoniyatlar beradi hamda bozorni oʻsishi va rivojlanishini ta'minlab berishi ham mumkin.

Raqamli iqtisodiyot keltirib chiqarishi mumkin boʻlgan xavflar

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi iqtisodiyot tarmoqlari va aholi farovonligini oshirish bilan bir oʻrinda qator muammolarni hamda xavf-xatarlarni ham yuza keltiradi. Jumladan, bular quyidagilar:

- Kiber hujum xavfi, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi bilan bogʻliq muommolar;
- "Raqamli qullik" (millionlab insonlar ma'lumotlaridan keyinchalik ularni oʻzlarini tutishini boshqarish uchun foydalanish);
- Ishsizlikni oshishi, axborot texnoloiyalarini rivojlanishi va uni tadbiq qilinishi ortidan bir qancha sohalar va kasblar yoʻq boʻlib ketishi mumkin.

Aytib oʻtish lozimki, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida yuzaga keluvchi xavf-xatarga qarshi kurashish va ularni ijobiy hal etilishi shaxslarning axborot texnologiyalari boʻyicha savodxonlik darajasining oshishi, ma'lumotlar bilan ishlash koʻnikmasining rivojlanishi va shaxsiy ma'lumotlar daxilsizligini ta'minlash boʻyicha chora-tadbirlarni amalga oshirishi bilan ta'minlanishi mumkin.

Hozirda davlatlardagi raqamli iqtisodiyotning rivojlanish tendensiyasini kuzatadigan boʻlsak jugʻrofiy jihatdan juda notekis joylashganligiga guvoh boʻlishimiz mumkin. Jahon hamjamiyati va undagi davlatlar raqamli iqtisodiyotga oʻtmagan va giperraqamli mamlakatlar oʻrtasidagi keskin farq bilan ajralib turadi. Masalan, rivojlangan mamlakatlarda har ikki kishidan bittasi, kam rivojlangan mamlakatlarda esa har besh kishidan bittasi internetdan foydalanadi. Bugungi kunda "Raqamli" davlatlar tarkibiga Norvegiya, Shvetsiya va Shvetsariya hisoblanishadi. Raqamli iqtisodiyot rivojlangan 10 ta davlatlar qatoriga esa AQSH, Buyuk Britaniya, Daniya, Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya va Gonkong kiradi.

Ushbu mamlakatlar tajribasini oʻrganish orqali aytishimiz mumkinki, raqamli iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda davlat (hukumat) bozor "oʻyin" qoidalarini, oʻyinning barcha ishtirokchilari uchun belgilaydi va bunda davlatning eng muhim vazifasi sifatida oʻyin ishtirokchilari uchun bir xil, teng huquqli va imkoniyatli hamda sharoitlarni yaratib berish hisoblanadi. Ya'ni, bozorda katta kompaniya boʻladimi yoki kichik biznes subyekti, ular teng huquqli hisoblanadi. Ularga bir xil imkoniyatlar beriladi. Davlat qoidalarga amal qilinishi va oxir oqibatda oddiy iste'molchi sifatli, zamonaviy xizmat yoki mahsulot olishi ta'minlanadi. Demak, raqamli iqtisodiyot rivojlanishi uchun davlat hamma uchun teng sharoit yaratib berishi, iloji boricha bozor qoidalari, qonunlar, shartnomalar shaffof boʻlishi, qonunlar bozor talabidan kelib chiqqan holda (ya'ni bozordagi rivojlanish tendensiyalarini oldindan aniqlay olishi va kerakli normativ hujjatlarni qabul qilishi) oʻyin ishtirokchilari uchun erkinlik berishi zarur. Shu oʻrinda, Oʻzbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi kuzatadigan boʻlsak, raqamli transformatsiya natijasida aholi uchun koʻplab qulayliklar yaratilayotganligini, ularning turli xizmatlardan, jumladan, davlat xizmatlaridan online shakilda foydalanishga imkoniyatlar mavjudligini koʻrishimiz mumkin.

Ammo, mazkur yoʻnalishda oʻz yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud boʻlib, ushbu muammolarning ijobiy hal etishilishi nafaqat iqtisodiyotda raqamli texnologiyalardan yanada samarali foydalishga, balki xorijiy investitsiyalar hajmining ortishiga, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarida raqamli integratsiya jarayonining yanada jadallashishiga xizmat qiladi. Bu muammolar quyidagilar:

- Internet tezligining va sifat darajasining pastligi;
- Aholining aksariyat katta qismining raqamli texnologiyalar boʻyicha savodxonlik darajasining qoniqarli emasligi hamda axborot madaniyati va axborot xavfsizligi masalalari boʻyicha bilm-koʻnikmalari yoʻqligi;
- Axborot texnologiyalari boʻyicha mutaxassislarning yetishmasligi yoki ularni boshqa mamlakatlarga ketib qolishi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

XULOSA VA TAKLIFLAR

Raqamli texnologiyalar bugungi globallashuv davrida juda ham muhim ahamiyatga ega boʻlib bormoqda. Raqamli iqtisodiyotning mamlakatlar milliy iqtisodiyotidagi oʻrni va jahon iqtisodiy taraqqiyotidagi ahamiyatini anglagan holda Oʻzbekistonda raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirish boʻyicha quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- Jahonning taraqqiy etgan davlatlari tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish boʻyicha amalga oshirilgan ishlar va ijobiy tajribalarni oʻrganish hamda yaxshi tajribalarni respublikamiz ichki muhitiga, qonun-qoidalarga moslashtirgan holatda joriy etish;
- Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotning qonuniy asoslari yaratish va mavjud qonun hujjatlaridagi ma’lum punklarni zamon talablari asosida tahrirlash;
- Raqamli iqtisodiyot infratuzilmasini yanada yaxshilash;
- Xulosa qilib aytganda, yuqorida keltirilgan takliflar bosqicha-bosqich, tizimli, dunyo tajribasidan kelib chiqqan holda amaliyotga joriy qilinsa, Oʻzbekiston raqamli iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda biri boʻla oladi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. С.С.Гулямов, Р.Х.Эргашев, С.Н.Хамраева. Рақамли иқтисодиёт - (ўқув қўлланма), – Т.: 2020. – 377 б.
2. О.Абдуллаев, А.Фаттахов, К.Ахмедов. Ракамли иктисодиёт. Т.: “LESSON PRESS, нашриёти. 2020 йил – 686 бет.
3. S.S.Gulyamov, R.H.Ayupov, O.M.Abdullayev, G.R.Baltabayeva. Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalar: Oʻquv qoʻllanma. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019, – 380 b.
4. С.С. Носова, А.В. Путилов, А.Н. Норкина. Основы цифровой экономики : учебник / – Москва : КНОРУС, 2021. – 392 с. (Бакалавриат)
5. Колесниченко О.Ю. К60 Data Science (наука о данных) в становлении информационного общества: учебное пособие. – М.: Прометей, 2021. –52 с. йил.
6. Ayupov, R.X., Baltabaeva, G.R. (2018). Raqamli valyutalar bozori: innovatsiyalar va rivojlanish istiqbollari. –T: Fan va texnologiya. 172 b.
7. Kurpayanidi, K., Ilyosov, A. (2020) Problems of the use of digital technologies in industry in the context of increasing the export potential of the country// ISJI Theoretical & Applied Science. p. 113-117.
8. Abdullayev, A. M., & Kurpayanidi, K. I. (2020) Analysis of industrial enterprise management systems: essence, methodology and problems. Journal of Critical Reviews, 7 (14), 1254-1260. https://dx.doi.org/10.17605/OSF.IO/E6JFS
9. A.Bektemirov, J.Mirzakulov. In the National Development of Uzbekistan Digital Economy: Problems and Solutions. (2024). Journal of International Scientific Research, 1(3), 82-87. https://spaceknowladge.com/index.php/joisr/article/view/145
10. Digital 2019: global digital overview. Value creation and capture: implications for developing countries. UNCTAD, 2020.
11. http://xs.uz/uzkr/post/davlatimiz-rahbari-2030-jilgacha-raqamli-ozbekiston2030-dasturini-amalga-oshirishni-taklif-etdi
12. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Digital economy report 2019.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.